

A KÖRNYEZETI OKTATÓKÖZPONTOK SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A KÖRNYEZETI NEVELÉSBEN

KÁRÁSZ IMRE

Eszterházy Károly Főiskola, Környezettudományi Tanszék

Abstract: The role and possibilities of the environmental education centres in the environmental education

The network of environmental education centres has an important role in the effectiveness of environmental education and training (figure 1.). In Hungary the network has 72 members and was organized in the 1980s. Organizationally, they are concentrated into the Environment- and Nature Conservation Education Centres Territorial Association (table 1.). These centres are exceptionally different in the aspect of host and operating institutions, the level of activities, stages and methods as well (figure 2.). They function in the public education (kindergarten, elementary and secondary education), higher education, educational institutions (community center, museum, zoo), official environmental institutions (National Park), some of them act in the frame of non-governmental organizations or enterprises. Their presence and programmes are defining the attitude and the image of the host institution, and they effect intensely on the smaller or larger region of their operating area. They assume and achieve important state challenges in the environmental education of the teachers, developing the certification system of forest schools and kindergartens, in the monitoring of the compliance and the realization of the national strategy of environmental training.

Bevezetés

Eredményes környezeti nevelés nem képzelhető el a környezetügyi kérdések társadalmi beágyazódása nélkül. Ennek jelei számos formában észlelhetők, de leginkább talán a környezeti nevelésnek a formális és informális oktatásban való hangsúlyossága mutatja meg (Kárász et al. 2000).

A környezeti nevelés olyan folyamat, amely során az emberek (életkoruktól függetlenül, de életkori sajátosságaik keretein belül) megismerik környezetüket és megtanulnak tudatosan gondoskodni annak fenntarthatóságáról. Megvalósításában kitüntetett szerepe van a közoktatási intézményeknek az óvodától az egyetemig, de látványos eredmény csak a társadalom valamennyi szereplőjének egyidejű közreműködésével érhető el.

Világszerte és hazánkban is igen fontos szereplője a környezeti tudatformálásnak a civil szféra. Különösen azok a szervezetek és alapítványok, amelyek ezt tekintik kiemelt céljuknak. Ilyen például Angliában a Field Studies Council, amely már 1947-ben 17 Tereptanulmányi Központot működtetett. Később az USA-ban (pl. Minnesota, 1971: Wolf Ridge Environmental Learning Center), Hollandiában (pl. Wageningen) és más országokban is egyre több, elsősorban környezeti oktatást-nevelést végző civil központ jött létre (Benedek 1998). A szélesebb profilú Nemzetközi Természetvédelmi Szövetség (IUCN, 1948) és a Vadvédelmi Világalap (WWF, 1961) is megalakulásuk óta szorgalmazták a természeti, később a környezetvédelmi problémák megismertetését és megelőzésük érdekében az oktatást és tudatformálást. Az első környezetvédelmi világkonferencia (Stockholm, 1972) ajánlásai alapján pedig nemzetközi szinten szorgalmazták a környezetvédelmi problémák megjelenítését a formális oktatásban és az iskolán kívüli oktatási-nevelési színtereken egyaránt. Az UNESCO első Környezeti Nevelési Kormányközi Konferenciáján (Tbiliszi, 1977) és az IUCN nevadai konferenciáján (1979) megfogalmazták és elfogadták a szakterületi fogalmak tartalmát és a nemzeti oktatási stratégiákba való beépítés igényét és alapelveit. Ma is elfogadható az ekkor megfogalmazott definíció: *„A környezeti nevelés és oktatás a környezeti értékek felismerését és a környezetre vonatkozó fogalmak tisztázását szolgáló folyamat. Törekvése olyan képességek kialakításának elősegítése, melyek szükségesek az emberek, kultúrájuk és környezetük közötti kölcsönkapcsolatok megértéséhez, a környezetorientált magatartás, a környezeti minőség javítását célzó tudatos és felelősségteljes cselekvési készség kifejlődéséhez”* (IUCN, 1979).

Magyarországon – a társadalmi rendszer sajátságaiból adódóan – valódi civil szféráról csak az 1989–90-es rendszerváltás után beszélhetünk. Addig elsősorban az Országos Pedagógiai Intézetben (OPI) és az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalban (OKTH) folyt intenzív munka a környezeti nevelés intézményesítése és a pedagógusok e munkára való felkészítése érdekében. A környezeti nevelés 1978-tól a nevelési dokumentumokban, a természettudományi tantárgyak tanterveiben és tankönyveiben kötelező pedagógiai feladatként jelent meg. Ehhez egyre több szakmai segédanyag készült (pl. Vízy I.-né 1981, 1982, Szerényi 1982, Kárász 1983). A pedagógusok felkészítését nagy érdeklődéssel kísért, színvonalas, országos szemináriumok (pl. Balatonfüred 1978, Salgótarján, 1981) is segítették (Vízy I.-né és Balogh 1983). Ezekbe a munkákba eredményesen bevonták a természet- és környezetvédelem ügye iránt fogékony, és abban innovatív pedagógusokat. E folyamatok részeként született meg a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok hálózatának ötlete, amit a környezeti nevelésben élenjáró intézményekre és pedagógusokra alapozva akartak megvalósítani.

A magyar oktatóközponti hálózat fejlődésének szakaszai

Az oktatóközpontok hálózatának mintegy harminc éves eddigi munkájában – amit fejlődésnek is nevezhetünk – a szervezettség, a munka szinterei és eredményessége valamint az állami feladatok átvállalásának mértéke szerint viszonylag jól elkülöníthető három szakasz figyelhető meg: 1. Az első évtizedben – még a szocialista társadalmi rendszer regnálása idején – a cél a hálózat kiépítése és a működéshez szükséges személyi és tárgyi feltételek megteremtése volt. 2. A második szakaszt a gyökeres társadalmi változások indították el. Az 1989–90-es rendszerváltás sok tekintetben merőben más lehetőségeket hozott, bár a feladatok gyakorlatilag ugyanazok maradtak. A civil szféra robbanásszerű szerveződése az oktatóközpontokat is szorosabb együttműködésre, országos szövetségbe tömörülésre készítette. 3. A harmadik szakasz a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Szövetségének (KOKOSZ) bejegyzésével kezdődött és ma is tart. A szövetséghez tartozás számos előnyt jelent, de kötelezettségeket is ró a tagjaira. Mivel ez utóbbit több oktatóközpont nem, vagy csak időlegesen vállalta, a kialakult hálózat jellege is módosult, hiszen gyakorlatilag háromféle státuszú oktatóközpontokból áll: a szövetség aktív tagjaiból, a KOKOSZ tagságot szüneteltetőkből és a szövetségen kívül tevékenykedőkből.

Ötlettől a rendszerváltásig (1981–1990)

Magyarországon a környezetvédelmi oktatóközpont hálózat ötlete és kiépítése Szalay-Marzsó Lászlóné nevéhez kötődik (Kárász 2011). Az Országos Pedagógiai Intézet, majd később az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal munkatársaként – külföldi utazások során – módjában állt megismerni az akkor környezetvédelmi nevelésnek nevezett nemzetközi trendeket. Az 1980-as évek elején a látott külföldi, elsősorban skandináv, angliai, amerikai és hollandiai példák alapján, a környezet- és természetvédelmi oktatásban érdeklődést mutató és kezdeményező pedagógusokkal együttműködve dolgozták ki egy olyan hazai hálózat tervét, amelynek elsődleges feladata az oktatási intézményekhez kapcsolódóan a gyerekek természet- és környezetvédelmi ismereteinek és viszonyulásainak fejlesztése volt. A működés csak a meglévő intézményrendszer keretein belül, azok szerves részeként volt elképzelhető. Indulásként 1982–83-ban mintegy tíz intézményben (iskolák, TIT Stúdió, művelődési házak, múzeumok), – azokban, ahol leginkább adottak voltak a személyi feltételek – környezetvédelmi oktatóközpontot alapítottak. A tényleges munka a Kiskunsági Nemzeti Parkban (Lendvai Mária), a TIT Stúdióban (Juhász Nagy Ágnes), a Mezőgazdasági Múzeumban (Rogna Emília), a Pilisi Parkerdőgazdaságban (Szentendrey Géza), Tiszavasváriban (Dr. Legány András), Dombóváron (Nagy Sándor), Tornospálcán (Agárdy Sándor) folytatódott tovább oktatóközpontként (Legány András, Nagy Sándor és Szentendrey Géza visszaemlékezései és személyes közlése szerint). A tartalmi munka célirányos formálásához un. „minimál

program”-ot kapott minden induló központ, amely az alábbi főbb követelményeket rögzítette (Legány 1986):

- Az oktatóközpontban a kiscsoportos (szakköri) munka legyen az a mag, amely köré csoportosíthatók a különféle programok, ezért (környezeti) szakkört kell működtetni;
- A központoknak úgy kell működniük, hogy bemutató helyként képesek legyenek fogadni és kiszolgálni az odalátogató csoportokat;
- Tanácsadó központ feladatot kell betölteniük a környezeti oktatás-nevelésben érintett célzott közösségek számára;
- A központban folyó munka tartalmát elsődlegesen a helyi környezet határozza meg;
- A terepmunkának a tartalmi tevékenység egyik alapvető formájának kell lennie;
- A központban készült módszertani anyagok többirányú felhasználását biztosítani kell;

Komoly szervezőmunka és a technikai háttér kiépítéséhez anyagi támogatás biztosításával 1986-ban már 36, a rendszerváltás évében (1989) pedig 40 (öt évvel később pedig mintegy kilencven) oktatóközpont működött (részletesen lásd az 1. táblázatban), amelyek vezetői és aktív munkatársai részére rendszeres továbbképzéseket, szakmai találkozót szerveztek. A felügyeletet és koordinációt az OKTH, később a Környezetgazdálkodási Intézet (KGI) látta el. A hálózati működést segítette a *Kapcsolat* néven változó rendszerességgel kiadott információs lap, amit ugyancsak a KGI-ben szerkesztettek és sokszorosítottak.

Az oktatóközpontokban a környezettudatos, rendkívül elkötelezett pedagógusok dolgoztak, többnyire társadalmi munkában.

Az oktatóközpontok céljai:

- A társadalom követelményeinek megfelelő ökológiai szemléletű világérettség megalapozása;
- A környezet- és természetvédelmi oktatási-képzési formák kipróbálása és fejlesztése;
- Az egyéni bánásmód elvének érvényesítése az önálló ismeretszerzésre, az egyéni kutatómunkára való felkészítés érdekében;
- A csoportos tevékenység hatékonyságának növelése, amelynek eredményeként más közösségi munkaformák (pl. szakköri tevékenység) hatékonysága is erősíthető;
- Az általános iskolai fakultációs program (Az ember és környezete) gyakorlati foglalkozásainak elősegítése.

Az oktatóközpontok sajátos feladatai (minimál program szerint):

- A korábban tanult ökológiai, környezet- és természetvédelmi ismeretek kiegészítése, rendszerezése, integrálása és gyakorlati alkalmazása;
- A környezetvédelem legfontosabb feladatainak megismertetése;
- A környezet fejlesztésére, a környezetkárosítás megelőzésére való nevelés;
- A helyes környezeti etikára és magatartásra nevelés

Helykeresés a civil szférában – Szövetség alapítása (1990–1996)

A környezetügy társadalmi jelentőségét jelezte, hogy 1987-ben a kormány önálló minisztériumot (KVM) hozott létre a környezeti problémák kezelésére, amelyen belül kutatási és oktatási osztály is működött. A környezeti oktatásban-nevelésben elismerték az oktatóközpontok munkáját és évente célirányos pályázatokkal segítették a működésükhöz és főleg a programjaik megvalósításához szükséges források biztosítását. 1991-ben az oktatóközponti pályázatot nemcsak programokra, hanem új oktatóközpontok szerveződésére írták ki, és egy nem kellően átgondolt listában valamennyi pályázat nyertest oktatóközpontnak neveztek, függetlenül attól, hogy valóban rendelkeztek-e legalább a minimál program feltételeivel. Így az oktatóközpontok száma ekkor megközelítette a kilencvenet. Közülük mintegy harminc a következő pályázatnál már nem szerepelt, de tucatnyian valóban elkezdtek a komoly környezeti nevelőmunkát. A minisztérium (KTM, később KvVM) támogatta az oktatóközpont vezetők rendszeres hazai és külföldi továbbképzését is. Így került sor Angliában a British Council (1993), az osztrákokkal az ARGE (1992–1995) kurzusokra vagy az izraeli tanulmányútra (1994). Közben sorra szerveződtek a környezeti nevelést a zászlójukra tűző helyi és országos civil szervezetek (pl. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete). Az oktatóközpontok formálisan és támogatottan a környezetügyi minisztériumhoz tartoztak, de a működésük támogatására egyre kevesebb forrás jutott. 1995 tavaszára érlelődött meg az elhatározás, hogy az oktatóközpontoknak is országos civil szervezeti keretek között célszerű folytatni a munkát. Az alakuló közgyűlést 1995. június 3-án megtartották, de a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetségének (KOKOSZ) bírósági bejegyzésre csak 1996 szeptemberében került sor (Lehoczky 1996).

Az egyes oktatóközpontok a szövetséghez való csatlakozásuk után is megőrizték szuverenitásukat. Így szakmai céljaik megfogalmazásában, programjaik kialakításában, környezeti, köznevelési, közművelődési törekvéseik megvalósításában önállóak maradtak. Az oktatóközpontok – vezetőik és tagjaik aktivitása révén – néha lakóhelyükön a civil szféra megtestesítői és általában mozgatói is. Mivel az oktatóközpontok többsége nem bejegyzett civil szervezet, a KOKOSZ biztosítja számukra a szervezeti háttérrel. Az alapító okirat a Szövetség fő feladatait röviden az alábbiakban határozza meg:

- Segítse a környezeti tudatosság és érzékenység fejlődését és a környezet-harmonikus magatartás megerősítését;
- Képviselje az oktatóközpontok hálózatát;
- Koordinálja a szövetség tevékenységét;
- Szerezzen és áramoltasson információkat az oktatóközpontok segítése érdekében;
- Alakítson ki és ápoljon hazai és nemzetközi szakmai kapcsolatokat.

A szövetség fő partnerének és támogatójának eddigi történetében mindig a környezetvédelmi minisztériumot tartotta, tőle és általa vállalt át különböző kör-

nyezeti nevelési-oktatási, tudatformálási feladatokat, amelyre meghívásos pályázat keretében anyagi támogatást is kapott.

1. táblázat

*A nyilvántartott környezeti oktatóközpontok száma 1986 és 2011 között
(a 2011. évi adat a KOKOSZ aktív tagjait jelöli, dőlt betűvel jelölve a megalakuláskori regionális oktatóközpontok)*

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
1	XXI. Ker. Összevont Óvodák, Füstifecskék Oktatóközpont	Budapest XXI.	Gecse Gáborné Wágner Zsuzsa		x	x	x
2	Fővárosi Gyakorló Óvoda „Kékcinke” Oktatóközpont	Budapest	Labancz Györgyi Szalontai Judit		x	x	x
3	Ady Endre Általános Iskola, Ady Endre Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Szigyártóné Nagy Márta				x
4	Magyar Mezőgazdasági Múzeum Liget Oktatóközpont	Budapest	Darvas Lászlóné Huth Anna	x	x	x	x
5	Missziói és Környezetügyi Központ	Budapest	Kószeghy Tamás Dr. Széchezy Béla József		x	x	x
6	Bem József Általános Iskola, Herman Ottó Oktatóközpont	Budapest X.	Nagyné Horváth Emília, Tóth Géza		x	x	x
7	TIT Stúdió Környezetvédelmi Egyesület Oktatóközpont	Budapest IX.	Juhász Nagy Ágnes Tóth Mária	x	x	x	x
8	Micimackó Óvoda, Micimackó Környezeti Nevelési Oktatóközpont	Budapest	Baracska Éva				x
9	Gazdagréti Pitypang Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Kocsisné Busa Anna				x
10	Zöldovi Óvoda Oktatóközpont	Budapest	Sebők Éva				x
11	Zölderdő Óvoda Oktatóközpont	Budapest	Nagyvári Györgyné				x
12	Fővárosi Állat- és Növénykert Oktatóközpont	Budapest	Szolnoki Vera Huszár György			x	x
13	Budai Nagy Antal Gimnázium Oktatóközpont	Budapest	Darvas Kata				x
14	GESZ Napraforgó Óvoda Gilice Oktatóközpont	Budapest	Mezeiné Bakóczai Hedvig				x
15	Tudásforrás Alapítvány Gárdonyi Géza Ált. Isk. Herman Ottó Tagiskolája Nyitnikék Oktatóközpont	Budapest	Treiber Pálné Kiss Zsuzsa				x

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
16	Lágymányosi Bárdos Lajos Ált. Iskola és Gimnázium, Páracska Oktatóközpont	Budapest	Tóthné Timár-Geng Csilla				x
17	Xantus János Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Szatmári Gabriella Rogna Emília Jánosa Edit Gross Zoltánné	x	x	x	
18	Zöld Jövő Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Végyvári Ágnes		x	x	
19	Encián Környezetvédelmi Oktatóközpont / Fővárosi Pedagógiai Intézet (EKNK)	Budapest	Lehoczky János		x	x	
20	Magyar Pál Természetvédelmi Ifjúsági Tábor és Oktatóközpont	Budapest	Dr. Surányi Dezső		x		
21	Napköziotthonos Óvoda	Budapest	Farkas Gyuláné		x		
22	MUSTÁRMAG Keresztény Ökumen. Óvoda és Iskola	Budapest	Mayer Tiborné		x	x	
23	Káposztásmegyeri Ált. Művelődési Központ Homoktövis Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Maklári Jenőné		x	x	
24	Természetudományi Múzeum Oktatóközpont	Budapest	Dr. Vásárhelyi Tamás		x	x	
25	„Kék Öko-Suli”	Budapest	Bali Pálné Deli Szilvia		x	x	
26	Öveges József Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium	Budapest	Pusztai Ferenc Tomsitsné Borik Iván		x		
27	Ének-zene tag. Ált. Isk. és Újreál Gimn.	Budapest	Hay Éva		x		
28	Bethlen Gábor Újreál Középiskola	Budapest	Gál Ildikó			x	
29	Eötvös Lóránd Gépipari Szakközépiskola	Budapest	Végh Sándor			x	
30	Juhász-Nagy Pál Környezetvédelmi Oktatóközpont	Budapest	Dr. Száraz Péter			x	
31	Ökokollégium Fővárosi Önkormányzat Középiskolai Leánykollégium	Budapest	Tóbi Mária			x	
32	Pitypang Napköziotthonos Óvoda	Budapest XXI.	Farkas Gyuláné			x	
33	SZENZEUM Környezeti Nevelési Központ	Budapest	Wellisch Mária			x	
34	TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület	Budapest	Dr. Surányi Dezső			x	

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
BARANYA MEGYE							
35	Mecseki Erdészeti ZRT. Kikerics Természetismereti Központ	Szigetvár	Mohácsi Attila				x
36	Mecseki Erdészeti ZRT. Erdészeti Erdei Iskola Mókus Suli Erdei Iskola és Oktatóközpont	Pécs	Adorján Rita				x
37	Kölyök Fészek Erdei Iskola	Alsómocsolád	Kovács Dalma				x
38	Mecseki Kultúrpark Oktatóközpont	Pécs	Dr. Fülöp István	x	x	x	
39	MMTE Baranya Megyei Csoport	Pécs	Dr. Majer József		x	x	
BACS- KISKUN MEGYE							
40	<i>Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság Naprőzsa Oktatóközpont</i>	<i>Kecskemét (Fülöp háza)</i>	Lendvai Mária Lisztes János Giczy Zsolt	x	x	x	x
41	Lepke Üdülő és Erdei Iskolai Oktatóközpont (Szelidi-tó)	Dunapataj–Szelid	Nemeskéri Pál				x
42	Természet- és Környezetvédők Solti Egyesülete Teleki Sándor Oktatóközpont	Solt	Kacziba Lajosné				x
43	Kecskeméti Ifjúsági Otthon Parádafürdői Ifjúsági Tábor	Kecskemét	Oláh Edit				x
44	Hankovszky Oktatóbázis Mátyás kir. körüti Iskola	Kecskemét	Székely Bálintné Gilly Zsolt Rebek Éva		x	x	
45	Déri Frigyes Természetvédelmi Oktató és Információs Bázis	Baja	Csobán Judit		x	x	
46	Tóth Kálmán Természet- és Környezetvédelmi Oktatóközpont	Baja	Csulyák László		x	x	
BÉKÉS MEGYE							
47	Szent István Egyetem Pedagógiai Kar Gyermekkert Oktatóközpont	Szarvas	Huszár Istvánné				x
48	Körös-Maros Nemzeti Park Környezeti Nevelési Oktatóközpont	Szarvas	Dr. Hanyecz Katalin				x
49	Pájer Kemping és Erdei Iskola	Gyomaendrőd	Pájer Sándor				x
50	<i>3. sz. Általános Iskola</i>	<i>Békéscsaba</i>	Dr. Novák Pál Papp Ferencné Papp Ferenc	x	x	x	
51	Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskola	Szarvas	Mihály Istvánné dr. Kóczy Kálmánné		x	x	
52	Bay Zoltán Tehetség-gondozó Alapítvány	Gyula	Márki-Zay Lajos			x	

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
BORSOD-ABAUJ-ZEMPLÉN MEGYE							
53	Általános Iskola Alapfokú Művészet-oktatási és Pedagógiai Szakmai Szolgáltató Intézmény Egységes Pedagógiai Szakszolgálat Környezetvédő Oktatóközpont	Tiszaújváros	Szoboszlai Józsefné		x	x	x
54	MISKOLCI ÖKOKÖR FAGUS Stúdió Oktatóközpont és Erdei Iskola	Miskolc	Balog Ákos Polák Péter		x	x	x
55	B.-A.-Z. Megyei Pedagógiai Szakmai Szakszolgálati és Közművelődési Int. Oktatóközpont	Miskolc	Hegymeginé Nyíri Enikő Dr. Bodó Pál				x
56	Lorántffy Zsuzsanna Napköziotthonos Óvoda	Miskolc	Machán Jánosné				x
57	Ilosvai Selymes Péter Ált. és Alapfokú Művészet Oktatási Intézmény Oktatóközpontja	Abaujszántó	Nagy Ottóné Urbánné Rezes Eszter				x
58	Városi Oktatási Központ Kakasmandinkó OK	Edelény	Dobi László				x
59	Kilián Gimnázium és OKTH BAZ megyei Felügyelősége	Miskolc	Csépányi Sándor Sindel Imre	x	x		
60	Minivadon OK	Kazincbarcika	Rádó Gyuláné	x			
61	<i>Kertváros 1. sz. Ált. Iskola Regionális TKV Központ</i>	<i>Kazincbarcika</i>	<i>Kiss Balázs</i>		x	x	
62	Tokaji Ferenc Gimnázium	Tokaj	Dévald István Szénási Tibor		x	x	
63	Comenius Tanítóképző Főiskola Oktatóközpont	Sárospatak	Törőné Kovács Jolán		x		
64	Petőfi Sándor Általános Iskola Oktatóközpont	Encs	Németh Józsefné		x	x	
CSONGRÁD MEGYE							
65	Környezet- és Természetvédők Csongrád Városi Egyesülete Ellésparti Környezet- és Természetvédelmi OK.	Csongrád	Deák József		x	x	x
66	SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar (Propagulum OK) CSEMETE Erdei Iskola Oktatóközpont	<i>Szeged Részke</i>	Klincsek Irén Füzné Kószó Mária Sára Endréné Dr. Ilosvay György		x	x	x
67	Szent István Alapítvány Szent István Ált. Isk. és Halmay Z. Test-	Hódmezővásárhely	Walterné Böngyik Terézia				x

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
	nev. Tag. Zöld Kapocs Oktatóközpont						
68	Algyői Fehér Ignác Általános Iskola	Algyő	Iván Zsuzsanna				x
69	Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola	Szeged	Dr. Tóth György Zsibók András	x	x	x	
70	Széchenyi István Gimn. és SZKI	Szeged	Somoskövi János		x		
71	Hódtói Általános Iskola	Hódmezővásárhely	Hajdú Imre		x	x	
72	Szegedi Zooiskola	Szeged	Pintér Tibor			x	
FEJÉR MEGYE							
73	Gránás Természet- és Környezetvédelmi Oktatóközpont	Gánt	Mécs Csaba				x
74	József Attila Gimnázium Környezetvédelmi Oktatóközpont	Székesfehérvár	Dr. Hári Ferencné	x	x	x	
GYŐR-SOPRON-MOSON MEGYE							
75	Fertő-Hanság NP Igazgatóság OK	Sarród	Fersch Attila Goda István			x	x
76	Németh László KISZ-Iskola	Győr	Enyingi Tibor	x			
77	REFLEX Zöld Zóna	Győr	Dr. Kalas György		x	x	
78	Kitaibel Pál Környezeti Nevelési Oktatóközpont	Sopron	Dr. Andrassy Péter		x	x	
79	Pannonhalmi Bencés Gimnázium Ballay Valér Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpont	Pannonhalma	Hortobágyi T. Cirill		x	x	
HAJDÚ-BIHAR MEGYE							
80	Hortobágyi Nemzeti Park Szerkő Oktatóközpontja	Debrecen	Dr. Budayné dr. Kálóczi Ildikó Oláh Mariann		x	x	x
81	Hortobágyi NP Diószeghy Sámuel Természet- és Környezetvédelmi OK	Debrecen	Csapó Józsefné			x	
82	Vass Jenő Óvoda és Bölcsőde KÖSZI OK	Berettyóújfalu	Konczné Rocska Edit				x
83	MMTE Hajdú-Bihar megyei Helyi Csoport	Debrecen	Győrösy Józsefné T. Horváth Ildikó	x		x	
85	Tóth Árpád Gimnázium BIOCÉN KTV Klub	Debrecen	Dr. Budayné dr. Kálóczi Ildikó		x	x	
HEVES MEGYE							
85	Tűzliliom Környezetvédelmi Oktatóközpont Egyesület Egri Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontja	Eger	Dr. Kárász Imre	x	x	x	x
JÁSZ-NAGYKÚN-SZOLNOK MEGYE							
86	Déryné Műv. Közp. Vásárhelyi István Környezet- és Termé-	Jászberény	Dr. Kertészné Szabó Erzsébet Suhaj Csilla				x

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
	szetvédelmi Oktatóközpont						
87	Jászberényi Allat- és Növénykert	Jászberény	Orbán Zoltán Fercsik Péter				x
88	Nefag Zrt. Erdei Művelődés Háza	Szolnok	Dósa Gyula Magyar Andrea		x		x
89	Turisztikai és szabadidő Központ	Szolnok	Zsemlyéné Toperczer Andrea				x
90	Szolnok Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ	Szolnok	Czakó Jánosné	x			
91	Móricz Zsigmond Gimnázium Jermy Gusztáv Oktatóközpont	Kisújszállás	Dr. Tóth Albert	x	x	x	
92	Ökokontroll Szolnok Megyei Múzeum Ig.	Szolnok	Béres Mária		x	x	
93	Benkő Gyula Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpont	Mezőtúr	Dr. Krizsán Józsefné		x	x	x
94	Arany János Általános Iskola ÖRÖKZÖKDEK Oktatóközpont	Kisújszállás	Dr. Szabóné dr. Danka Klára		x	x	
95	ÁMK Általános Iskola Ördögsekér Környezetvédelmi Oktatóközpont	Tiszapüspöki	Horváth Ermó Lovász Gáborné Magyar András		x	x	
96	<i>Közép-alföldi Regionális Oktatóközpont GATE Mg. Főiskolai Kar</i>	<i>Mezőtúr</i>	<i>Dr. Tóth Albert</i>			x	
KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE							
97	Természetvédelmi és Humánökológiai Oktatóközpont Ágoston-Ligeti Erdei Iskola	Agostyán	Czumpf Attila Labanc Györgyi				x
98	Czegény Malom	Tata	Csabai Attila Dr. Fülöp László	x			
99	Pécs Antal Műszaki SZKI és Gimnázium Szabó József Okt. Kp.	Tatabánya	Görög Zsolt		x	x	
NÓGRÁD MEGYE							
100	Somosi Környezetnevelési Központ	Somoskőújfalu	Molnár Zoltán				x
101	Flóra Egyesület	Salgótarján	Murányi Sándor Huszárné Antal Andrea				x
102	TIT Nógrád megyei szervezete	Salgótarján	Fekete László Dr. Agócs József	x	x		
103	Kós Károly Építőipari Műszaki SZKI	Salgótarján	Orosz Sándor Pintér Kovács Katalin		x	x	
104	Tuzson János Környezetvédelmi Oktatóközpont	Pásztó	Tóth Imréné		x	x	

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
PEST MEGYE							
105	Árpád Fejedelem Ált. Iskola Ugró békák Oktatóközpont	Ráckeve	Szále Zoltánné Gyetkó Katalin		x	x	x
106	Baktay Ervin Gimnázium Élővíz Oktatóközpont	Dunaharaszti	Lőrinczné dr. Keller Mária Benke Lászlóné		x		x
107	Batthyány Kázmér Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola	Szigetszentmiklós	Lőrinczné dr. Keller Mária			x	
108	Eszterlánc Óvoda Gyöngyharmat Tagóvoda	Dunakeszi	Kerecsi Andrásné Szabóné Takács Antónia		x	x	x
109	Óvodásokkal a Természet Megóvásáért Közhasznú Egyesület	Dunakeszi	Kerecsi Andrásné				x
110	Széchenyi István Ált. Iskola FORRÁS Környezetvédelmi Oktatóközpont	Kerepes Kerepestarcsa	Sallai Sándor		x	x	x
111	Galgamenti Népfőiskola	Galgahévíz	Dr. Basa Antal Nagy Andrea				x
112	Madách Imre Művelődési Ház	Vác	Varga Zoltán	x			
113	Pest Megyei Műv. Központ és Könyvtár	Szentendre	Szentendrey Géza	x			
114	Érd Városi Műv. Központ Terra Mater Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpont	Érd	Kiss Gyöngyi Szabó Lajos	x	x	x	
115	Városi Helytörténeti Gyűjtemény Környezetvédelmi Oktatóközpont	Gödöllő	Polonyi Péter Polonyiné Hajnal Irén	x	x	x	
116	Természet- és Erdővédelmi Oktatóközpont, Erdei Művelődési Háza	Visegrád	Szentendrey Géza	x	x	x	
117	GÖNCÖL Alapítvány, Göncöl Ház	Vác	Czippán Katalin Barabás Kata		x	x	
118	<i>Erdei Iskola Alapítvány</i>	<i>Szentendre</i>	<i>Kosztolányi Istvánné</i>		x		
119	Petőfi Sándor Gimnázium	Aszód	Frajna Miklós		x		
120	Zöld Szív Ifjúsági Természetvédő Mozgalom	Pomáz	Orgoványi Anikó			x	
121	Általános Iskola	Újlengyel	Tompai Katalin		x		
SOMOGY MEGYE							
122	Dráva-völgye Erdészeti és Vízügyi Szakközépiskola	Barcs	Kuzma László Horváth Ferenc	x	x	x	
123	Boronka udvar MME „Somogy” TVSz.	Kaposvár	Hivatal Nándor		x		
124	523. sz. Ipari Szakmunkásképző Int.	Siófok	Prohászka István		x		

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE							
125	Tiszavasvári Bölcs Bagoly Szögi Lajos Oktatóközpont	Tiszavasvári	Dr. Legány András, Vértes Imréné, Szögi Lajos Kovács Marianna	x	x	x	x
126	Fülemüle Természetvédő Óvodai Oktatóközpont	Tiszavasvári	Szöginé Megyeri Gabriella				x
127	Esze Tamás Gimnázium Klorofill Oktatóközpont	Mátészalka	Dr. Pálffyiné Nagy Éva				x
128	Arany János Gimnázium és Ált. Isk. Szabó Lőrinc Tagintézménye	Nyíregyháza	Friss Melinda				x
129	E-misszió Egyesület	Nyíregyháza	Szöke Zsuzsanna				x
130	TRIDEA Természetvédelmi Egyesület és Oktatóközpont	Mátészalka	Balogh István		x	x	
131	Szivárvány Természetvédelmi Oktatóközpont Sóstó-Erdei Szabadidő Park	Nyíregyháza	Petrilla Attila		x	x	
132	Tornyospálcai Oktatóközpont	Tornyospálca	Agárdy Sándor	x	x	x	
TOLNA MEGYE							
133	Belvárosi Általános Iskola és AMI, MME Dombóvári Csoport Herman Ottó Természetvédelmi Oktatóközpont	Dombóvár	Nagy Sándor	x	x	x	x
134	Babits Mihály MMK Hollós László TKV Oktatóbázis	Szekszárd	Halmi Gáborné, Bucher Flórián	x	x	x	
135	Hétszínvirág Óvoda	Paks	Janterné Oláh Ilona				x
VAS MEGYE							
136	Szűrscsapó Óvoda	Szombathely	Surányiné Palkó Eleonóra				x
137	Borostyán Környezetvédelmi Oktatóközpont	Szombathely	Kővári Katalin				x
138	Neumann János Ált. Isk.	Szombathely	Csapó Erzsébet				x
139	Vas megye: Berzsényi Dániel TKF és MMIK	Szombathely	Dr. Lorencz Sándor Pósfay Péter	x			
140	Megyei Műv. és Ifjúsági Központ	Szombathely	Barki Andrea Jánosiné Meterházy Magdolna		x	x	
141	Borbás Vince KV Klub	Szombathely	Dr. Deák György		x		
VESZPRÉM MEGYE							
142	Sziget Kv. Egyesület Boroszlán Oktatóközpont	Zirc	Dr. Galambos István		x	x	x

Ssz.	Név	Település	Vezető	1986	1993	1996	2011
143	Deák Ferenc Ált. Isk. Bakony-Balaton OK	Veszprém	Bilku Rolandné, Váradai Lászlóné				x
144	Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület	Pénzesgyőr	Filó Andrea Hajnal Imréné				x
145	Ernst Thälmann Megyei Úttörőház	Veszprém	Wohlfart Zsuzsa	x			
146	Városi Műv. Központ Homoki Nagy István Oktatóközpont	Veszprém	Wohlfart Zsuzsa Bárdossyné Stólar Klára		x	x	
147	Ballay Valér KT OK Bencés Gimnázium	Pannonhalma	Hortobágyi T. Cirill		x		
ZALA MEGYE							
148	Kölcsey Ferenc Gimn. KANDIKÓ Termé- szetbarát Egyesület Környezet- és Termé- szetvédelmi OK	Zalaegerszeg	Pozsik Lajos			x	x
149	Apáczai Csere János AMK Oktatóközpont	Zalaegerszeg	Oroszi Zoltán		x	x	
150	Nagykanizsa Közpon- ti Rózsa Óvoda, Attila Óvoda	Nagykanizsa	Kovács Jánosné				x
151	Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár	Letenye	Tóth Oszkár Billege István	x	x		
152	Ságvári Endre Gim- názium	Zalaegerszeg	Dr. Antal Anna- mária		x		
Összesen				30	81	82	72

A táblázatban a 2011-ben működő oktatóközpontok a jelenleg érvényes nevükön, más oktatóközpontok az egykori nevükön szerepelnek. (Források: Legány 1986, Szalay-Marzsóné 1990, 1993, Lehoczky 1996, Kárász 2011, KOKOSZ tagnyilvántartás)

Az oktatóközpontok helyzete és munkája a szövetségben

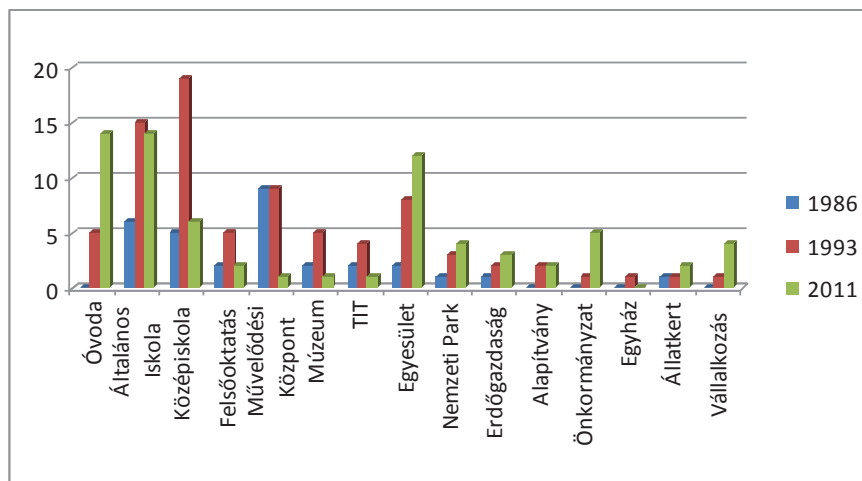
Az oktatóközpontok hálózata nem azonos a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Szövetségével. 2007-ig a szövetség tagdíj nélkül működött, azt követően évente 5–12 ezer forint összegű tagdíj fizetendő. A szövetségi tagsággal járó tagdíjfizetési és beszámolási kötelezettséget néhány több évtizede eredményesen működő oktatóközpont nem vállalta, így ezek nem tagként, hanem eseti együttműködéssel kapcsolódhatnak a szövetség vagy valamelyik tagszervezete munkájához (pl. Biocén Környezet- és Természetvédelmi Klub, Tornycpálcai OK, Terra Mater OK). A KOKOSZ-on belül is megkülönböztetnek aktív és tagságukat szüneteltető tagokat. Jelenleg 72 aktív oktatóközpont működik (1. ábra), amelyek bár nem egyenletesen, de lefedik az ország területét. Fontosabb adataikat az 1. táblázat tartalmazza. Szerte az országban jelen vannak és képviselik a környezeti nevelés, képzés, továbbképzés és közművelődés minden területét.

*Környezet- és természetvédelmi
oktatóközpontok (2011)*

1. ábra: Az aktív környezeti oktatóközpontok földrajzi elhelyezkedése Magyarországon

A befogadó (működtető) intézmények/szervezetek szerinti megoszlásukat mutatja a 2. ábra. A kezdetektől napjainkig jelentős átstrukturálódás figyelhető meg. Gyarapodott az óvodákban, az egyesületi és vállalkozás keretében működő és nagymértékben csökkent a középiskolákban, a művelődési intézményekben és múzeumokban tevékenykedők száma.

2. ábra: A környezeti oktatóközpontok megoszlása és változása a befogadó intézmények (működtetők) szerint

Az oktatóközpontok diverzitása és a működés szintjei

A KOKOSZ tagjai között meglehetősen nagy különbségek vannak. Ez egyrészt a vállalt feladatok mennyiségében és milyenségében, a folyamatos működéshez rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek mennyiségében és minőségében, a befogadó intézmény által biztosított működési mozgástér nagyságában, az infrastrukturális kiépítettségben nyilvánul meg. Vannak olyan oktatóközpontok is, amelyek önálló civil szervezetként vagy civil szervezetek részeként működnek. Ezeknek a háttérrel is maguknak kell megteremteniük. A hálózat már a szövetség megalakulása előtt kényesen ügyelt arra, hogy az oktatóközponti státusz a színvonalas környezeti nevelés „védjegye” legyen. Mindezek figyelembe vételével alakították ki a szervezeti és működési követelményeket, amelyek mellett érvényesülhetnek az alábbiak:

- a sokszínűség (korcsoportok szerinti, módszertani stb.);
- az egyenrangúság;
- a komplementer elv (az egyes oktatóközpontok tevékenységükben kiegészítik egymást);
- a fejlődés lehetősége (minőség szerinti belső mozgás, az oktatóközponti bázishelyek önálló oktatóközponttá válhatnak).

A nagyobb oktatóközpontokhoz oktatóközponti bázishelyek kapcsolódnak, amelyek később önállósodhatnak. Az egyes oktatóközpontok illetve bázishelyek jogilag egyenrangúak, csak vállalt feladataik szerint különböznek. A feladatok ellátásához szükséges KOKOSZ forrásokból is ennek megfelelően részesülhetnek. Az 1996-ban elfogadott szervezeti és működési követelmények szerint a vállalt feladatok mennyiségétől és jellegétől, a működési térség nagyságától, a munka hatékonyságától függően regionális oktatóközpontokat, oktatóközpontokat, oktatóközponti bázishelyeket és módszertani bázishelyeket különböztettek meg (Kárász 1996). Kezdetben ezek a megnevezések formailag is léteztek, később az egyenrangúság hangsúlyozásával elhalványultak, napjainkban inkább csak verbálisan használatosak.

Az oktatóközponti tevékenység négy szinten folyik: helyi (intézményi, települési), regionális (kistérségi, megyei, fővárosi), országos, és nemzetközi léptékben.

Helyi szintű feladatai minden oktatóközpontnak vannak, de kb. ötven százalékuk gyakorlatilag csak ezen a szinten dolgozik: környezeti csoportot (órs, szakkör, klub) működtet, intézményi/települési szintű környezettudatosságot fejlesztő akciókat szervez és valósít meg, elsődleges feladatának tekinti a befogadó intézmény példa értékű környezettudatos működésének elősegítését és megismertetését.

Regionális szintű feladatokat is vállal az oktatóközpontok mintegy harmada, amelyek önállóan vagy együttműködve a környezet- és természetvédelmi intézményekkel és civil szervezetekkel térségi, megyei vagy akár több megyére kiterjedő regionális szintű, környezettudatosságot fejlesztő akciókat, programokat

szerveznek és bonyolítanak le, segítik a régiójuk helyi szinten dolgozó oktatóközpontjait és bevonják azokat különböző tevékenységekbe.

Országos szinten az oktatóközpontok kisebb hányada képes feladatokat vállalni. Ehhez már nagyobb infrastruktúra, dologi és személyi háttér szükséges. Ők szerepet vállalnak a hálózat tevékenységének koordinálásában, egy-egy célirányos, átfogó szakmai kompetenciákat igénylő munka irányításában vagy elvégzésében (pl. szövetségi szintű pályázatok, országos rendezvények, továbbképzések, szakmai segédanyagok készítése). Kapcsolatot tartanak és képviselik a szövetséget az illetékes minisztériumokkal és intézményekkel és társ szervezetekkel való együttműködésben. Képesek nagy érdeklődést kielégítő rendszeres országos találkozók, továbbképzések szervezése, megvalósítása. Esernyő szerepet tudnak vállalni a kisebb oktatóközpontok, közösségek számára. Képesek az állami környezeti feladatokból részt vállalni és azt eredményesen megvalósítani.

A nemzetközi szintéren mozgás elsősorban a szövetség ügyvivő testületének a feladata. Részt képezi a nemzetközi kapcsolatépítés és együttműködés, forrás-teremtés nemzetközi pályázatokkal, nemzetközi szintű tapasztalatcserék szervezése és lebonyolítása, valamint a szövetség képviselője külföldön. Néhány oktatóközpont maga is képes e feladatok oktatóközponti vagy egyes részterületeken szövetségi szintű ellátására.

A KOKOSZ közhasznú civil szervezetként a környezeti oktatás-nevelés területén elismert partner, több állami feladatot évek óta színvonalasan, közmegegyezéssel lát el (pl. erdei iskolák és óvodák minősítése, országos akkreditált pedagógus továbbképzés).

A szövetség nyitott, szívesen látja tagként mindazokat a közösségeket, akik vállalják, és biztosítani tudják az alapszabályban és a szervezeti és működési szabályzatban megfogalmazott feltételeket. A jelentkezőket mindig a soron következő őszi – továbbképzés jellegű – közgyűlésen hallgatják meg, majd a tavaszi közgyűlésen döntenek a felvételükről. Az utóbbi években főleg a vállalkozói szféra és az óvodák részéről nagyobb az érdeklődés.

Környezeti nevelés az oktatóközpontokban

Az oktatóközpontok helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten egyaránt aktívan tevékenykednek. Nehéz lenne még címszavakban is felsorolni a több, mint negyedszázados történetükben megvalósult sokféle eseményt, akciót és más sikeres környezeti nevelési tevékenységet. A továbbiakban nem működési szintenként, hanem a legfontosabb működési területek szerinti csoportosításban, néhány példával szemléltetve mutatom be, hogy hogyan segítik a működési területükön élőket tudatos környezetkímélő viselkedésű emberré válni. Az oktatóközpontok éves beszámolóinak elemzése azt mutatja, hogy az alábbi alkalmazott formák és módszerek általánosan mondhatók az oktatóközpontokra, de más-más arányban jellemzik a tevékenységüket. A leggyakoribb alkalmazott formák és módszerek a következők:

- pedagógusok továbbképzése és folyamatos informálása;

- terepgyakorlatok, terepi bemutató foglalkozások szervezése és lebonyolítása;
- módszertani ötletbörzék, tapasztalatcserek szervezése, új szakkönyvek, oktatócsomagok bemutatása;
- különböző korcsoportok (főiskolai hallgatók, közép- és általános iskolai tanulók, óvodások) aktivizálása és környezetvédelmi tevékenységük támogatása;
- környezeti versenyek szervezése és lebonyolítása;
- környezeti információs és szakértői központi feladatok;
- természetismereti tanösvény kiépítése és működtetése;
- környezet- és természetvédelmi akciók szervezése;
- környezeti képzési és nevelési kiadványok és segédanyagok készítése és megjelentetése;

Az oktatóközpontok tevékenysége alapvetően három célcsoportra irányul:

- 1/ a szervezett oktatási-nevelési intézményekre,
- 2/ az ezen intézményekben levő gyerekekre és fiatalokra,
- 3/ a pedagógusokra.

Együttes hatásként az intézmények „zöldítése” a cél, aminek eredményeként azok megjelenése és működése, valamint az onnan kikerülő emberek környezettudatosnak tekinthetők. Kulcsszereplőnek tekintik a pedagógusokat, akiken áll vagy bukik a fő cél megvalósulása. A hatékonyság és eredményesség a befogadó intézmény menedzsmetjének környezetügyi attitűdjétől függ leginkább. A támogató, de legalább nem ellenző vezetői hozzáállás nélkülözhetetlen. Több oktatóközpont megszűnését eredményezte már ennek hiánya.

A pedagógusok továbbképzése és folyamatos informálása – éppen ezért – szövetségi és oktatóközponti szinten egyaránt megjelenő tevékenység (Kárász 1997). A szövetségi szintű továbbképző kurzusok általában akkreditáltak (pl. Természetismereti terepi vezető képzés, Az óvodáskorú gyermekek környezetkímélő és természetbarát szemléletének megalapozása..., Földön, vízben, levegőben, Rajtunk is múlik). Különösen a KOKOSZ Óvodai Munkacsoportja aktív a továbbképzések szervezésében és lebonyolításában. Az oktatóközpontok a saját szervezésű továbbképzéseiken főleg a hagyományosnak tekinthető szakmai előadások és kapcsolódó terepi bemutató foglalkozások és gyakorlatok kombinációját részesítik előnyben. A pedagógusok inkább a kötetlenebb szakmai fórumokat kedvelik, ahol konzultációval és akár vitával is csiszolható a beszélgetés eredménye. Ilyen volt például Egerben a *Ligetszépe* környezeti olvasókönyv bemutatója, ahol a szerkesztővel is konzultálhatott a városból érkezett népes pedagóguscsapat. Ilyen jellegűek a KOKOSZ rendszeres őszi találkozóinak is, amelyek célja a tapasztalatcsere, egy-két (rendező) oktatóközpont lehetőségeinek és munkájuk eredményeinek terepi programmal kombinált bemutatása a többi oktatóközpont munkatársainak. A terepi bemutató foglalkozások célja a konkrét természettudományi ismeretek felfrissítése és bővítése mellett az ismeretátadás módszereinek, fortélyainak bemutatása is.

A pedagógusok környezeti képzését szolgálja a **módszertani ötletbörzék és tapasztalatcserék szervezése, az új szakkönyvek, oktatócsomagok bemutatása** is. E tevékenységek főleg a regionális hatókörben működő oktatóközpontokra jellemzőek. Alkalmassak arra, hogy segítsék egy-egy kistérség, megye, sőt esetenként a régió vagy az egész ország területéről érkező pedagógusok felkészülését a mindennapi munkára. Példaként említhető a *Zöld útipakk* névvel kiadott környezetvédelemről és fenntartható fejlődésről szóló oktatócsomag megismertetésére és kipróbálására szervezett kétnapos továbbképzés. Az egri és jászberényi oktatóközpontok, – a Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központtal (REC) együttműködésével – bonyolították le. Három helyszínen (Eger, Jászberény, Miskolc) több mint százan vettek részt rajta és kapták meg ingyenesen a teljes oktatócsomagot saját iskolai felhasználásra.

Felnőttek és gyerekek számára egyaránt kedveltek és eredményesek a **terepgyakorlatok**. Viszonylag jól igazíthatók térben és időben a korcsoporti igényeihez. Az oktatóközpontok működési térsége az élőhelyek, az élővilág, a geomorfológiai formák, a védett természeti értékek szempontjából egyaránt rendkívül gazdag, így egy-két órás, félnapos, egynapos és több napos terepgyakorlatokat egyaránt szerveznek. Legnagyobb igény az élővilág megismerését szolgáló gyakorlatokra van. Sok központ rendelkezik terepi eszközökkel, így a környezetvizsgáló terepgyakorlatokon terepi mérőeszközökkel valamennyi környezeti elem (levegő, víz, talaj, élővilág) mérésére, vizsgálatára lehetőségük van. A terepi munka kedvelt és hasznos formája a gyerekek számára szervezett *környezeti táborok* szervezése. A terepi környezeti nevelés-oktatás eszköztárában fontosak a *tanösvények*. Több oktatóközpont úttörő szerepet vállalt a kialakításukban, sőt néhányan közülük civil szervezetként a fenntartásukat is vállalta.

Az oktatóközpont vezetők nagyon hasznosan ítélik meg a külföldi terepgyakorlatokat is, ahol az éghajlati adottságokból, a földrajzi helyzet másságából adódó élővilágbeli különbségek mellett az ott élők szokásaiba, viselkedés kultúrájába is bepillanthatnak. Többnyire egy-egy oktatóközpont szervezésében került ezekre sor, amelyre igény és lehetőség szerint meghívták más oktatóközpont szakembereit is. Így szerveztek tapasztalatcserét Európa számos országába (Finnország, Norvégia, Dánia, Románia, Szlovákia, Lengyelország, Horvátország) Más-más értékrenddel találkoztak a német, az osztrák, a horvát nemzeti parkokban a Kárpát-medence (Erdély, Szlovákia) különböző vidékein, vagy Krakkóban és Auswitzben. E természeti, épített és kulturális értékek ismerete a környezettudatosságot jelentősen befolyásolhatja.

Az oktatóközpontok alapfeladata a befogadó intézményben levő gyerekek és fiatalok bekapcsolása a környezeti tevékenységbe. Szövetségi szinten ez valamennyi korcsoport számára biztosított intézményen belül és kívül egyaránt. Az óvodások, az általános iskolások, a középiskolások és főiskolások százezres tömegét érik el évről évre a rendezvényeikkel.

A legelterjedtebb és közkedvelt tevékenységi forma e korcsoportokban a **környezeti versenyeken** való szereplés. Az elmúlt negyed évszázadban a versenyek jól működő rendszere épült ki, amelyben nemcsak versenyzőként, de szer-

vezőként és segítő közreműködőként is részt vesznek az oktatóközpontok helyi (pl. óvodások részére a *Piciny kezekkel a Földért* Eger városi környezeti vetélkedő), regionális (pl. *Kis Fürkész* vetélkedő alsótagozatosoknak) és országos (pl. *Kaán Károly Verseny*) szinten egyaránt. Utóbbi szervezője és lebonyolítója a Benkő Gyula Oktatóközpont (Mezőtúr), de a megyei fordulók lebonyolításában több oktatóközpont részt vesz (Krizsán et al. 2003). Elsősorban az oktatóközponti hálózatra épült a *Madarak és Fák Napja Országos Verseny* is (Nagy 2010).

Valamennyi oktatóközpont feladatának tekinti a helyi környezeti **akciók** szervezését, amelyek leggyakrabban az un. *zöld jeles napokhoz* (pl. Föld Napja, Víz Világnapja, Madarak és Fák Napja, Környezetvédelmi Világnap stb.) kapcsolódnak. Ezekhez tudnak leginkább mozgósítani és forrásokat biztosítani. Módszertanilag a környezeti vetélkedők, előadások, kiállítások, témanapok, hulladékgyűjtés, tematikus foglalkozások a legkedveltebbek, szinte minden évben, minden oktatóközpont beszámolójában szerepelnek.

Az országos hatókörű oktatóközpontok gazdag **környezeti információs eszköztárral** rendelkeznek, és náluk mód van az írásos szakanyagok, audiovizuális anyagok (videofilm, hangosított diasorozat, akció forgatókönyvek) kipróbálására, megtekintésére, sőt több száz kiadvány és audio-vizuális anyag kölcsönözhetősége, közforgalomban nem lévő környezeti anyagok árusítása, beszerezhetősége is biztosított.

A helyi sajátosságok jobb kihasználását és a terepmunka hangsúlyosabb alkalmazását segítik a *természetismereti tanösvények*, amelyek egy részét az oktatóközpontok kezdeményezésére alakították ki. A hasznosításban – a tanösvény fenntartójától szinte függetlenül – mindenütt élen járnak az iskolai és óvodai csoportok. A környezeti nevelés e sajátos terepi eszközei ma már országszerte elérhetőek. A kialakításukban és hasznosításuk lehetőségeinek bemutatásában alapvető feladatot vállalt és végzett a KOKOSZ az „*IRÁNYTŰ a terepi környezeti nevelés tervezéséhez és megvalósításához a nemzeti park igazgatóságok területén*” szakanyag elkészítésével (1998) és a tanösvények népszerűsítésével (Kárász 2003).

A **környezeti képzési és nevelési kiadványok és segédanyagok készítése és megjelentetése** is fontos része a hálózati munkának. Leggyakrabban a terepi módszerek, az erdei iskola szakmódszertani kérdései és a tanösvények alkalmazása iránt van nagy érdeklődés. Az interaktív foglalkozások tapasztalatait és a környezeti nevelés gyakorlatának módszereit, általános és helyi alkalmazásuk lehetőségeit, fogásait az oktatóközponti szakemberek különböző módszertani kiadványokban, gyakorlati praktikumokban, ötletgyűjteményekben is összefoglalták, és különböző kiadványokban közzétették. A kezdetekkor – a kor lehetőségei és igényei szerint – hangosított diasorozatokat, videofilmeket, írásos kiadványokat, később módszertani filmeket, szakkönyveket és más módszertani anyagokat készítettek. A szövetségi és tagszervezeti kiadványokból a KOKOSZ jubileumi kiadványában olvasható egy válogatott lista (Kárász 2011).

Az oktatóközpontok szakembereit az oktatási és környezetvédelmi szakigazgatási szervek gyakran kérik fel módszertani szakértői tanácsadásra, előadások-

ra, tanácskozások levezetésére helyi, regionális és országos szinten egyaránt. E fórumok alkalmasak az oktatóközpont tapasztalatainak széles körben történő megismertetésére. Az oktatás-nevelés dokumentumainak kidolgozásában, véleményezésében, taneszközök készítésében (tankönyvek, munkafüzetek, oktatási segédletek stb.) rendszeresen feladatot kaptak és kapnak (Fehér 2009). A KOKOSZ vállalt feladata az Erdei Iskolák és Erdei Óvodák minősítési rendszerének kidolgozása és a folyamatos minősítés lebonyolítása (2007 óta). Más országos szervezetekkel együttműködve a szövetség szakemberei is jelentős részt vállaltak a nemzeti környezeti nevelési stratégia kidolgozásában és megvalósulásának nyomon követésében (Vásárhelyi és Victor 1998, 2003)

Összefoglalás

Magyarországon a környezeti oktatás és nevelés hatékonyságában fontos szerepe van a napjainkban 72 tagot számláló környezeti oktatóközpontok hálózatának (1. ábra), amelyet az 1980-as években szerveztek meg. Szervezetileg a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetségébe (KOKOSZ) tömörülnek (1. táblázat). A befogadó és működtető intézmények szerint, a tevékenység szintje, szinterei és munkaformái szerint és az oktatóközpontok célcsoportjai szerint egyaránt rendkívül sokfélék (2. ábra). A közoktatásban (óvoda, általános és középiskola), a felsőoktatásban, a közművelődési intézményekben (művelődési központ, múzeum, állatkert), a környezetügyi szakigazgatási intézményekben (nemzeti park igazgatóság) egyaránt működnek, egy részük pedig a civil szervezetek és vállalkozások kereteiben dolgozik. Jelenlétük és programjaik által meghatározzák a befogadó intézmény környezeti attitűdjét és arculatát, kisugárzásukkal pedig jelentősen hatnak működési területük kisebb-nagyobb térségére. A pedagógusok környezeti továbbképzésében, az erdei iskolák és erdei óvodák minősítési rendszerének kidolgozásában és a megfelelés folyamatos ellenőrzésében, a nemzeti környezeti nevelési stratégia megvalósításában jelentős állami feladatot vállaltak át és látnak el. E tanulmány a környezeti oktatóközpontok hálózatát és a környezeti tudatformálást segítő tevékenységét mutatja be.

Felhasznált irodalom

- A 90-es évek környezetvédelmi oktatásának és képzésének nemzetközi stratégiája. UNESCO-UNEP Kongresszus: Környezetvédelmi nevelés és képzés, Moszkva, 1987. Nexus-Nexus Reprotechnika, Budapest, 1989., p. 1–80.
- Benedek Á. (1998): „Én csak egy láncszem vagyok”. Cédrus, 12. szám., <http://tabulas.hu/cedrus/1998/12/muhely.html>
- Fehér A. (szerk.) (2009): A természet közelségével. Cselekvési minták az óvodai környezeti nevelés gyakorlatából. KOKOSZ Óvodai Munkacsoport, Budapest, p. 1–285.
- Kárász I. (1996): Gondolatok a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok szervezeti és működési követelményeiről. Kapcsolat, 28/8–9. szám, p. 2–3.

- Kárász I. (1997): Pedagógus továbbképzés a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontokban. *Kapcsolat*, 32/13. szám, p. 2–5.
- Kárász I. (1983): Az ember és környezete. (Tanári segédkönyv) OPI, Budapest. P. 1–115.
- Kárász I. (szerk.)(2011): Együtt az élhető környezetért. Harminc éves a magyarországi környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok hálózata. *Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége, Gánt, (CD-kiadvány)*, p. 1–176.
- Kárász I. – Kiss M. – Szabó J. (2000): Környezeti nevelés szervezett iskolai és iskolán kívüli formái, közösségi és felnőtt nevelési programok. *Környezet és társadalom távoktatási tanfolyam. Kelet-Magyarországi Regionális Távoktatási Központ, Debrecen*, pp. 1–143.
- Környezetvédelem a közoktatásban. Országos pedagógiai tanácskozás dokumentumai. OKTH, Budapest, 1987, p. 1–43.
- Krizsán J.-né – Kárász I. – Tóth A. (2003): Környezet és tehetséggondozás. Kaán Károly Verseny jubileumi könyv. Benkő Gyula Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpont Egyesület, Mezőtúr, 149 oldal
- Legány A.(1986): Környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok Magyarországon. (Módszerek és gyakorlatok gyűjteménye). OKTH, Budapest, p. 1–46.
- Legány A. – Vértés I.-né (2000): Gyere velünk, csodákra lelsz! Környezet- és természetvédelmi oktatócsomag. Bölcs bagoly Természetvédelmi Oktatóközpont, Tiszavasvári, p. 1–194.
- Lehoczky J. (1996): A környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok szerepe. In: Csonka Cs. – Hegymeginé Nyíry E. – Gulyás P. – Kárász I. (szerk.): Környezeti nevelés az iskolarendszer egészében és az óvodában. *Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest*, p. 49, és 66–73.
- Szalay-Marzsó L.-né (szerk.) (1990): Környezeti nevelés, oktatás, képzés Magyarországon. Aqua Kiadó, Budapest, p. 1–35.
- Szalay-Marzsó L.-né (szerk., szerzői munkaközösség tagjaként) (1993): Környezeti nevelés, oktatás, képzés Magyarországon. *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest*, p. 1–63.
- Szalay-Marzsó L.-né (1993): Magyarországi környezeti nevelési helyzetkép. In: Gulyás P.-né – Láng E. – Vízy I.-né (szerk.) (1993): *Természeti, környezeti nevelés, mint a nevelés megújításának lehetősége. Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest*, p. 65–71.
- Szerényi M. (1986): Lehetőségek, ötletek, módszerek. A környezetvédelmi nevelés lehetőségei a magyar irodalom tanításában. OPI-OKTH, Budapest, p. 1–64.
- Vásárhelyi T. – Victor A. (szerk.) (1998): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest*, p. 1–128.
- Vásárhelyi T. – Victor A. (szerk.) (2003): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest*, p. 1–174.
- Vízy I.-né – Balogh M. (szerk.) (1983): A környezet- és természetvédelmi nevelés tartalmi alapjai és pedagógiai módszerei. UNESCO Környezetvédelmi Oktatási Szeminárium (Salgótarján, 1981. december 2–4.) előadásai. Második kiadás, OPI, Budapest, p. 1–182.
- Vízy I.-né (szerk.) (1981): A környezetvédelmi nevelés kézikönyve. OPI, Budapest, p. 1–176.